

NEVENKA GOŠIĆ

PRIOLOG PROUČAVANJU STARIJE SRPSKOHRAVATSKE GRAMATIČKE TERMINOLOGIJE

Pišući o gramatičkoj terminologiji u latinskim gramatikama Tome Ba-
bića i Lovre Šitovića Ljubušaka¹, Dragutin Raguž je, s pravom, primijetio da
su u dosadašnjim istraživanjima i proučavanju istorijskog razvitka grama-
tičke terminologije u nas zapostavljeni najstariji izvori². To su, prije svega,
gramatike latinskog jezika koje su u pojedinim našim sredinama, u specifič-
nim kulturnoistorijskim uslovima, nastajale u vremenu od početka 18. do
sredine 19. vijeka.³

Iako su sve te gramatike bile neoriginalne⁴, njihovi autori su, u po-
četku, bili i tvorci prvih srpskohrvatskih gramatičkih termina, kao što su,
kasnije, bili istovremeno i stvaraoci novih termina i nosioci izvjesne tradi-

¹ *Prima grammaticae institutio pro tyronibus Illiricis accommodata a p. f. Thoma Babich a Velim, Venetiis 1712* /drugo izdanje 1745/; *Grammatica Latino-Illyrica ex Emmanuelis, aliorumque approbatorum grammaticorum libris juvenuti Illyricae studiose accommodata, a patre f. Laurentio de Gliubuschi, Venetiis 1713* /drugo izdanje 1742, a treće 1781/.

² Dragutin Raguž, *Hrvatska gramatička terminologija u dvjema preradbama Alvaresove latinske gramatike*, Filologija, knj. 10, str. 109.

³ Podaci o ovim gramatikama, većinom objavljenim, mogu se naći u više studija i rasprava. Među njih spada i pomenuti rad Dragutina Raguža, a naveli bismo još i raspravu Vjekoslava Štefenića *Prilog za sudbinu Alvaresove latinske gramatike među Hrvatima*, Vrela i prinosi br. 11, Sarajevo, 1940, str. 12—34, te studiju Vladoja Dukata *Hrvatske preradbe Grigelyevih »Institutiones Grammaticae«*, Rad JAZU, knj. 172, Zagreb, 1908, str. 1—100, i jedan noviji pregledni rad sa iscrpnom bibliografijom i podacima o izvorima pojedinih gramatika. To je članak fra Stjepana Pavića *Pregled latinskih gramatika bosanskih franjevac*, objavljen u spomenici *Franjevačka klasična gimnazija u Visokom 1882—1982*, Visoko, 1983.

⁴ Gramatike latinskog jezika u našoj su sredini nastajale iz praktično-didak-
tičkih razloga — da bi se njima mogli lakše i jednostavnije služiti daci i nastav-
nici samostanskih i drugih katoličkih škola u kojima je latinski jezik bio jedan od
glavnih predmeta. Njihovi autori, većinom franjevci, u početku ugledali su se, u
većoj ili manjoj mjeri, na širom Evrope poznato djelo Portugalca, isusovca Emma-
nuela Alvaresa *De institutione grammatica libri tres*, koje je doživjelo brojna iz-
danja i prerade u različitim vidovima /prvo izdanje je objavljeno u Lisabonu 1572.
godine/. Docnije, latinska gramatika Jozefa Grigelja /József Grigely/ *Institutiones
Grammaticae in usum scholarum grammaticarum regni Hungariae et adnexarum
provinciarum* /objavljena 1809. godine/, takođe, doživljava niz prerada, pisanih dje-
limično srpskohrvatski. O tome se može više vidjeti u literaturi koja je pomenuta
u prethodnoj bilješci.

cije u tom smislu, koja će sasvim nestati tek u drugoj polovici 19. vijeka.⁵

Ne ulazeći u razloge zbog kojih su pomenuti izvori, prilikom proučavanja srpskohrvatske gramatičke terminologije, zapostavljeni, i to, čini nam se, neopravdano, u ovom prilogu ćemo dati popis gramatičkih termina iz jedne nepoznate rukopisne gramatike latinskog jezika.⁶

Analiza sadržaja ove gramatike pokazala je da ovo djelo spada među one gramatike latinskog jezika koje su nastale kao prerade poznate Grigeljeve /Grigelyeve/ gramatike latinskog jezika.⁷ Naime, iako je naša gramatika po mnogo čemu originalno pisana, i to samo srpskohrvatski /izuzevši primjere na latinskom/, pojedina njena poglavlja su, iako drugačije raspoređena, identična sa poglavljima u Grigeljevoj gramatici.⁸

U spisku gramatičkih termina koji slijedi naveli smo kompletnu građu ekscerpiranu iz gramatike, i to ne samo srpskohrvatske nego i adaptirane latinske termine, jer ih autor upotrebljava ravnopravno sa domaćim. U nekim su slučajevima takvi termini frekventniji od domaćih.

Svi termini u spisku poredani su abecednim redom, bez obzira na kategoriju riječi kojoj pripadaju i na to da li su prosti termini ili su elementi složenog termina. Uz prosti /nesloženi termin/ dato je i njegovo objašnjenje, odnosno navedeno je njegovo savremeno značenje, na primjer: *beside* f. —

⁵ O održavanju ove tradicije govori i Dragutin Raguš u već citiranom radu /v. bilješku br. 2, str. 121—122/. Konačno će ta tradicija biti napuštena u vrijeme formiranja zajedničkog književnog jezika Srba i Hrvata, kada su i u pogledu standardiziranja gramatičkih termina prihvaćena rješenja Vukovih sljedbenika.

⁶ Gramatika se nalazi u knjižnici Franjevačkog samostana u Fojnici. U bibliotekom katalogu (Sign. 45/111 — rukopisna zbirka) zavedena je pod neadekvatnim naslovom *Latinsko-hrvatski rječnik s gramatičkim osvrtom*. Opis knjige i sadržaj dali smo u članku *Jedan nepoznat izvor starije leksičke građe*, koji će biti objavljen u zborniku *Leksikografija i leksikologija*, u ediciji Posebna izdanja ANUBiH.

⁷ V. bilješku br. 3.

⁸ Jedna od originalnih crta ove gramatike jeste bogatstvo leksičkog materijala, kojega nema, koliko nam je poznato, ni jedna slična latinska gramatika. Podaci o tome mogu se naći u članku citiranom u bilješci br. 5.

Da je ova gramatika nastala, prije svega, kao prerada Grigeljeve gramatike latinskog jezika, iako se i ugledanja na uzore nastale prema Alvaresovoj gramatici ne mogu isključiti, zaključili smo upoređujući analizu sadržaja Grigeljeve gramatike /v. Vladoje Dukat, *Hrvatske preradbe Grigelyevih »Institutiones gramaticae«*, Rad JAZU, knj. 172, Zagreb 1908, str. 1—100/ sa tekstom naše gramatike. Za razliku od drugih gramatika nastalih prema Grigeljevoj gramatici kao uzoru, naša gramatika ima neka poglavlja, sadržajno i po redu izlaganja identična sa Grigeljevom gramatikom. Takvo je, na primjer, poglavlje iz sintakse *Četarnaest Naredba svarhu slagagna*, koje kod Grigelja nosi naslov *Quatuordecim Praecepta De Constructione*, koje u drugim gramatikama latinskog jezika pokazuje veća ili manja odstupanja i neslaganja sa originalom /v. Vladoje Dukat, n. d., str. 23—24/. Da tekst ne bismo opterećivali, druge primjere nećemo navoditi.

Pošto nema nikakvih podataka na osnovu kojih bi se moglo izvršiti datiranje naše gramatike, činjenica koju smo utvrdili važna je i u tom smislu. Naime, pošto je Grigeljeva gramatika objavljena 1809. godine, naša gramatika je mogla nastati poslije te godine, a pošto je pisana nereformisanim latiničkim pismom, znači da je mogla nastati, najkasnije, tridesetih godina prošlog vijeka.

riječ; *adjektiv* m. — pridjev; *aktiv* adj. — aktivan itd.

Članovi složenih termina, koje obično čine spojevi pridjeva i imenice, povezani su uputama, i to ovako: pridjevi kao sporedni dijelovi u sintagmatskom odnosu upućuju se na imenicu. U nekim slučajevima dato je značenje pridjeva i /u zagradi/ uputa na imenicu s kojom čini složeni termin. Ako je samostalno značenje pridjeva nedovoljno jasno, data je samo uputa na imenicu, gdje je onda dato i objašnjenje termina. Tako je, na primjer, pridjev *česteći* objašnjen sa učestali, iterativan, uz uputu na *rič*, a pridjev *brojljiv* je samo upućen na *ime*, gdje je posebno dato objašnjenje sintagme *brojljivo ime adjektiva*. Samo u dva-tri slučaja odstupili smo od navedenih principa, što se vidi i iz samoga spiska termina.

Dubletni termini su pojedinačno objašnjeni na njihovom mjestu po abecednom redu, bez uputa.

U nekoliko slučajeva pojavili su se termini u vidu grafijskih ili fonetskih varijanata. Za razliku od dubleta, koji su u spisak uneseni na odgovarajućem abecednom mjestu, njih smo dali samo na jednom mjestu, prema abecednom redu frekventnijeg lika, za kojim slijedi onaj koji je manje frekventan.

Odrednice su date u savremenom latiničkom pismu i pravopisu, ali u izvornom glasovnom liku. Međutim, svi primjeri iz teksta pisani su u originalnoj grafiji. Pravopis u primjerima takođe je izvoran. Neka manja odstupanja su, zbog jasnoće teksta, učinjena kod upotrebe pravopisnih znakova, naročito zarez. Iz istog razloga su razdvojene, prema savremenim kriterijima, sastavljeno pisane riječi.

Da ne bismo nepotrebno opterećivali tekst, za primjere smo uzimali, često, samo sintagme, nekad samo zavisnu rečenicu, jer je i ona dovoljna da se značenje termina pokaže, a nekad su ispušteni pojedini, za značenje termina nebitni dijelovi dužih rečenica, što je i označeno na odgovarajućim mjestima.

Abecedni spisak gramatičkih termina

ablativ m. — ablativ

/Imadu dativ i ablativ broja vechiostrukoga na *abus* ova imena: /

adjektiv m. — pridjev

/Adjectivi jednogh dovarshegna /

adiektiv adj. — v. ime

adverbio n. ili m. — prilog, adverb

/Pridpostavglia se adverbio *magis*,

i *maxime*; Pozitiv adverbia dovars-huje se na *e* i na *ter* /

aktiv adj. — aktivan

/Futur Infinita activoga; obratit activu constructiu /

akuzativ /*akuzativ*/ m. — akuzativ

/stavgliaju se u Akuzativ, ol u Ablativ: al *ceshe* u Akuzativ; Zabi-

lixegne I. svarhu Accusativa /

besida f. — riječ

/koi beside z besidama..... vexe i sastavglia /

brezredan adj. — nepravilan

/Brezredna (imena) ne nasliduju ni-koje regule /

broj m. — gramatički broj, jednina i množina

— broj jednostruki — jednina

— broj vechiostruki — množina

/Brojeva jesu dva *Singularis* jednostruki, kad je stvar jedna: i *pluralis* vechiostruki, kad je veche stvari. /

brojljiv adj. v. ime

česteći adj. — učestali, iterativan (v. *rič* /

čineći adj. — aktivan /v. rič/
članak m. — gramatički član
 /Poznaju se po latinskim članczim
hic, haec, hoc/
dajući m. — dativ
 Dativus — Dajuchi/
dativ m. — dativ
 /Koja imena dvorashuju se na *ma*
 imadu Dativ i Ablativ na *atibus*,
 illiti *atis*/
deklinacion m. — deklinacija
 /Drugi Deklination garčki; Voca-
 bule parvogh Deklinationa/
deklinati — mijenjati po padežima, de-
 klinirati
 /kad je ime sastavljeno iz dva No-
 minativa, tada se oba deklinaju/
deponent adj. — deponentan
 /Vocabule riči Depenenti/
dio m.
dio govorenja — vrsta riječi
 /Peti Dio govoregna, illiti Pristavak/
dionstvo n. — particip
 /Participium, illiti Dionstvo/
domorodski adj. v. ime
došast adj. — budući /v vrime/
dovršenje n. — nastavak; završetak
 /Svi Adjectivi jesu triu davarsheg-
 na/
dovršivanje n. — nastavak; završetak
 /Dovarshivagne kaxova pet Dekli-
 nationa/
futur m. — buduće vrijeme, futur
 /Gradi se futur Optativa; Futur ist-
 ogh načina ukazujucegh/
genitiv m. — genitiv
 /izvode se iz poslidgne Shilabe re-
 čenog Genitiva/
gerundio n. — gerundij
 /imamo se sluxit z Gerundiom; Ima
 se stavit u rečena Gerundia./
glas m. — oblik, forma
 /Kod Riči pita se koga je Conjug-
 ationa, koga je glasa, illiti koje je
 varste; Stavglia se u Infinitu u isto
 vrime, i glas, u kome je prie bila/
glasovit adj. — v. slovo
govorenje n. — jezik, govor /v. dio/
 — rečenica
 /Kad dojdju u govoregnu dva imena
 Substantiva, koja na jednu stvar ne
 gledaju, nit se s Conjuctivom ve-
 xu.../
graditi — graditi, tvoriti oblike riječi
 /Gradi se Futur Optativa, i Sadagne
 vrime Conjuctiva; Gradi se Parti-
 cipio Sadagnegh vrimena/

ime n. — 1) Termin dosta širokog zna-
 čenja. Pod tim nazivom podrazumi-
 jevaju se imenice, pridjevi, više
 vrsta zamjenica, brojevi i glagolske
 imenice, zapravo sve vrste rije-
 či koje imaju nominalnu fleksiju
 /Kad ime počima od slova glasovi-
 toga; Imena koja u Pozitivu dovars-
 huju se na *us*/
 a) ime supstantivo — imenica
 /Koliko je vlastitosti imena Sub-
 stantivogh?/
 b) ime adjektivno — pridjev
 /Ime Adjectivo, illiti prilagajuche;
 Od koliko varsti jesu imena Adjec-
 tiva?; druge varste i nazvagna ime-
 na Adjectivi/
 — Interrogativa, illiti pitajuchia
 /imena adjektiva/ — upitne zamje-
 nice
 — Redditiva, illiti odgovarajuchia
 — u ovu grupu spadaju posesivne,
 pokazne i odnosne zamjenice
 — Pofsesivum illiti pofsidujuche
 /ime adjektivno/
 — prisvojni pridjev
 — Patrium, illiti Domorodsko —
 — ktetik
 — Gentile, illiti narodogljivo — et-
 nik
 — Partitivum, illiti razluggljivo —
 u ovu grupu su svrstane neke ne-
 određene zamjenice i zamjenički
 pridjevi.
 c) Numerale Brojlivo /ime adjekti-
 vo/ — broj kao vrste riječi
 — Ordinalia, illiti brojliiva uredna
 /imena adjektiva/ — redni brojevi
 — Distributiva, illiti razdigljiva —
 dijelni brojevi
 — Multiplicativa, illiti uzmnoxy-
 juchia — množni brojevi
 2) imenica
 /Imadu nika imena, kojim od sta-
 rina daje se samo muscko pleme;
 Ova imena *Arcus, artus, partus, la-
 cus, specus*... imadu Dativ, i Ab-
 lativ broja vechiostrukoga na *ubus*.
 — Ime zbirajuche — zbirna imeni-
 ca
 — Ime zazvajuche — opća imenica
 — Ime vlastito — vlastita imenica
 — Ime muscko — imenica m. roda
 — Ime xensko — imenica ž. roda
 — Ime neutro — imenica s. roda
 — Ime priprostito — prosta, neslo-
 žena imenica

— Ime sastavljeno — složena ime-
nica
— Diminutiva, illiti smankajuchia
/imena/ — *imenica diminutivnog*
značenja, diminutiv
3) zajedničko ili opće ime, apelativ
/Imena miseczi; Imena poslova
muscki glava; *Imena xivina; Sva*
imena czabla/
4) vlastito ime
/Imena gradova i kraglevina; Ime-
na nadivena lagiama/
imenujući m. — nominativ
/Nominativus — Imenijuchi/
imperativ m. — zapovjedni način, im-
perativ
/Sadagne vrime Imperativa; kakav
je Infinit activi, onaki je Impera-
tiv pasivi/
imperfekt m. — imperfekat
/Imperfekt istogh načina Ukazuju-
chegh/
impersonal adj. — bezličan */v. rič/*
indikativ m. — indikativ
/u Futuru Indikativa/
infinit m. — mesvršeni način
/Rič svarshenogh načina stavglia se
u Infinit/
inhoativ, inkoativ adj. — početni, in-
hoativni */v. rič/*
izgovor m. — rečenica
/Sastavak jest oni dio govoregna,
koi izgovore s izgovorima i beside
z besidam vexe, i sastavglia/
izveden adj. — izveden, deriviran
/Pronomina derivata, illiti Zaimen-
czii izvedeni/
izvođenje n. — tvorba riječi
/Izvogegne Substantiva iz imena
Adjectivi/
izvoditi — tvoriti riječi
/Imena, koja se izvode iz riči/
jednostruki adj. — v. broj
jezik m.⁹ — jezik
/Vocabule garčke uzete u jezik la-
tinski; imena koja su latinczi uzeli
iz garčkogh jezika/
kazati — upućivati na neku gram. oso-
binu
/hic kaxe pleme muscko; haec ple-
me žensko; hoc neutro/
kaž. m. — padež

/ostali svi Caxovi osim vokativa; i
ova tri Kaxa u broju vechiostru-
kom/
kíp m. — lice kao glagolska kategorija
/ima se gledat na dovarshegne pos-
lidgne shilabe parvogh kipa sadag-
negh vrime/
kipljiv adj. — lični glagolski oblik,
glagolski oblik koji posjeduje kate-
goriju lica
/Poglavite varste riči kipglivi; Ima
josc razlučegna riči kipglivi/
komparanje n. — poređenje, stepenova-
nje */pridjeva i priloga/, kompara-*
cija
/Scto je Comparagne? Od Compa-
ragna Imena Adjectivi/
komparativ m. — drugi poredbeni ste-
pen, komparativ; pridjev ili prilog
u komparativu
/Osim imana Adjectivi nikoja dru-
ga ne mogu imat Comparativ; bic-
he Comparativ muscki, i xenski/
kompozit m. — složena riječ, složenica
/Ovi pak kompozit Elício ima P.
elicui, S. elicium/
kompozit adj. — složen
/riči kompozite, illiti sastavljene/
kompozito n. — složena riječ, složenica
/Rič fero i sva gneghova compozita/
konjugacion — konjugacija, paradigma
glagolskih oblika
/Rič sum ima svoj osobiti Conju-
gation; naćignaju se vrimena četi-
riu Conjugationa/
konjuganje n. — konjugacija, promjena
glagolskih oblika
/nikoliko se razlučuje u konjuga-
gnu, zato ima bascka svoj Conjuga-
tion/
konjunkcija f. — veznik
/Conjunctia jesu četiri varste; Co-
njunctie vexuche i sastavgliajuče
imadu ovu osobitost/
— *Adversativae, illiti protiveče*
/konjukcije/ — suprotni veznici
— *Causales, illiti uzrokglive* — uz-
ročni veznici
— *Collectivae, illiti skupgliajuče* —
zaključni veznici
— *Conjuntivae, vexuche* — sastavni
veznici

⁹ Naš narodni jezik autor nikada ne određuje odrednicom koja znači nacionalnu pripadnost. Najčešće upotrebljava prilog *naški*, što se može vidjeti i iz primjera: *i tada se nascki tomaći ko infinit*. Jezik se ponekad označava i pridjevom *naški*, kao u primjeru: *kađ na nascki participio proshastog vrimena dađa se rič Deponenta... i dr.*

— Disjunctivae, illiti rastavgliaju-
che — rastavni veznici
— Postpozitivae, illiti zapostavglia-
juche — postpozitivni veznici
konjunktiv m. — konjunktiv
/Imperfekat Optativa i Conjectiva;
Gradi se Futur Conjectiva/
konstrukcija f. — sintaksička konst-
rukcija
/Način za obratit activu Construc-
tiu u Pafsivu/
korak m. — poredbeni stepen
/prominavagne imena Adjectivogh
po Skalinam, illiti koracizma/
međumetak m. — uzvik
/Interjectio, illiti megiumetak/
misleći adj. — v. rič
muški adj. o — v. pleme
način m. — način, glagolska kategorija
/Modus illiti način/
Indicativus ukazujuchi — indikativ
Imperativus Zapovidajuchi — im-
perativ
Optativus Xelechi — optativ
Conjunctivus Sastavgliajuchi — ko-
njuktiv
Infinitivus Nesvarsheni — infinitiv,
oblik koji nema oznake lica
Modi finiti načini svarsheni — od-
ređeni oblici, oblici koji imaju oz-
naku lica
načinanje n. — tvorba oblika, tvorba
riječi
/Načinagne Comparativa i Superla-
tiva/
načinati — graditi, tvoriti riječi i obli-
ke riječi
/Kako se načigna Comparativ i
Superlativ? Načignagnaju se ovako;
Načinat takva imena uprava i na-
redba stanovita dat se ne moxe/
nadvisujući m. — superlativ
/Superlativus nadvisujuchi/
naredba f. — pravilo
/Četamaest naredba svarhu slaga-
gna/
narodljiv adj. — v. ime
neglasovit adj. — v. slovo
nesvršen adj. — v. način, vrime
neutri adj. — v. ime, pleme
nijedan ni drugi — v. rič
nominativ m. — nominativ
/Kakav je Nominativ, taki ima bit
vocativ u obadva broja; Nominativ
neutri broja vechiostrukoga/
odgovarajući adj. — v. ime
odnoseći m. — ablativ

/Ablativus — Odnosechi/
optativ m. — optativ
/Perfect Optativa i Conjectiva/
osvadaajući m. — akuzativ
/Accuzativus — Osvagajuchi/
participio m. i n. — particip
/Svaki participio deklina se kako
ime adjectivo; Svako pirticipio ima
svoje različito vrime/
— participio vrimena sadagnegh —
particip prezenta
— participio proshasogh vrimena —
perfekta particip pasivnog
— participio doshtastogh vrimena —
particip futura aktivnog
pasiv m. — /ove riči... ne promignuju
se u pafsiv/
pasiv adj. — pasivan
/riči pafsive; imperativ pafsivi/
perfekt m. — prošlo vrijeme, perfekt
/Perfect Optativa i Conjectiva; Per-
fect načina ukazujuchegh/
pijajući adj. — v. ime
pleme n. — gram. rod
pleme muscko — muški rod
pleme xensko — ženski rod
pleme neutro — srednji rod
pluskvamperfekt m. — pluskvamper-
fekt davnoprošlo vrijeme,
/Gradi se Perfect i Plusquamper-
fect Infinita/
počimajući adj. v. rič
pomanikajući adj. v. rič
poradaajući m. — genitiv
/Genitivus — Poragajajuchi/
poradati — derivirati, izvoditi nove ri-
ječi
/Zaimenczi izvedeni, koji se pora-
gajaju od parvostojni/
posidajući — adj. v. ime
postavljajući m. — prvi stepen porede-
nja /pridjeva i priloga/
Pozitivus postavgliajuchi
pozitiv m. — pozitiv
/Pozitiv jest ime Adjectivo, koje nit
stvar uzdixe, nit snizuje/
prigibanje n. — deklinacija
/Deklinaciona illiti prighibagna ima
pet/
prigibati — mijenjati riječi po padeži-
ma, deklinirati
prilagaajući adj. v. ime
prinoseći adj. — zaimenak
priprostit adj. — jednostavan, prost,
nesložen
/rič priprostita, ime priprostito/
priričak m. — prilog, adverb

/Adverbium, illiti Priričak/
pristavak m. — prijedlog
 /Praepositio, illiti Pristavak; Pristavci, koji služe Akuxatuvu/
procinjajući adj. v. rič
prominjati — mijenjati riječ po oblicima
 (promignuju se po načinim, i vrimenim, i kipovim/
prominavanje n. — promjena
 /Comparagne jest prominavagne imena Adjectivogh po slaklinam. illiti karaczima/
pronomin m. — zamjenica
 /osim pronomina ipse, koi ima Superlativ ipfsinues/
prošast adj. — prošli /v. vrime/
protiveći adj. — suprotan /v. konjunkcija/
prvostojni adj. — korjenit /v. zaimenak/
rastavljaajući — adj. rastavan (v. konjunkcija/
razdijljiv — adj. v. ime
razlučljiv — adj. v. ime
regula f. — pravilo
 /Regule opchene/
relativ m. — relativna zamjenica
 /Relativ qui, qua, quod ispuschia se samo kada stoji u Nominativu/
rič f. — glagol
 /Verbum, illiti Rič; Rič jest oni dio govoregna, s koim se kazuje i govori, a niscto ne imenuje/
 Verbum activum, rič činechia; Rič activa, illiti činechia
 Verbum passivum, rič pafsiva illiti Tarpechia
 Verbum personale, rič kipgliva
 Verbum impersonale, rič nekipgliva
 Verbum neutrum, rič nijedna ni druga, tj. ni činechia ni tarpechia
 Verbum deponens, Rič Deponenta
 Verbum simplex, rič priprostita
 Verbum compositum, Rič sastavgle-na
 Verbum inhoativum, Rič počimajučia; Riči Incoative, Inchoative
 Verbum meditativum, Rič mislechia; Riči Medidative
 Verbum frequentativum, rič čes-techia
sadanji adj. sadašnji /v. vrime/
sastavak m. — veznik
 /Conjunctio, illiti sastavak/
sastavljaajući adj. v. način
sastavljanje n. — konjugacija

/Conjugatio sastavgliagne/
skraćenje n. — sinkopa
 /Sinkopa illiti skracheagne/
skalim m. — poredbeni stepen, gradus
 /koga je skalina isti adjectiv/
skupljaajući — zaključan /v. konjunkcija/
slaganje n. — kongruencija
 /Četarnaest Naredba svarhu slagag-na/
slovo n. — glas
 /ako se poslidgne slovo r digne/
 slovo glasovito — samoglasnik, vokal
 slovo neglasovito — suglasnik, konsonant
 /Kad ime počima od slova glasovitoga u ablativu stavglia se ab..., a kad počima od slova neglasovitoga stavglia se a.../
smanjkajući adj. — deminutivan /v. ime/
superlativ m. — treći poredbeni stepen, superlativ; pridjev ili prilog u superlativu
 /Scto je Superlativ?; biti che Superlativ i muscki, i xenski/
supin m. — supin
 /Imadu.... tri supina; Od supina na um/
supstantiv m. — imenica
 /Imena koja od Adjectiva postala su Substantivi; Primloghi Substantivi izvode se iz riči/
supstantiv adj. v. ime
svršen adj. — v. način, vrime
šilaba f. — slog
 /poznaju se po dovarshegnu poslidn-ge Shilabe; dovarshuje se na Shi-labu or/
trpeći adj. — pasivan (v. glas, rič/
ukazuajući adj. — v. način
upitaajući adj. — v. ime
umnožavajući adj. — v. ime
uzrokljiv adj. — uzročan /v. konjunkcija/
veće nego svršeno — v. vrime
većestruki adj. — v. broj
upadak m. — padež
 /Caxova illiti upadaka ima shest u obadva broja/
uredan adj. — redni /v. ime/
verš m. — stih; red, kolona
 /Vocabule Imena, koja se u ovim vershim uzdarxe; Vershi od Perfecta i Supina/

vežući adj. — sastavni /v. konjunkcija/
vlastit adj. — v. ime
vlastitost f. — obilježje, osobina, svojstvo
 /Vlastitosti Imena Substantivogh;
 Vlastitosti Riči/
vokabula f. — riječ stranog jezika s
 prevodom na maternji
 /Vocabule drugogh Deklinaciona;
 Vocabule garčke uzete u jezik latinski/
vokativ m. — vokativ
 /Svi Caxovi osim Vocativa izvode se
 iz.../
vrime n. — vrijeme, glagolska kategorija
 Tempus illiti vrime
 Praesens sadagne — prezent
 Praeteritum imperfectum *proshasto*
 nesvarsheno — imperfekat
 Praeteritum perfectum *proshasto*
 svarsheno — perfekt
 Praeteritum psulquam perfectum
proshasto veche
 nego svarsheno — pluskvamperfekt

Futurum doshasto — futur
zaimenak m. — zamjenica
 /Od koliko su varsti zaimenczi?/
 Pronomina primitiva illiti zaimenczi
 parvostojni
 Pronomina derivata illiti Zaimenczi
 izvedeni
 Pronomen relativum, illiti zaimenczi
 prinosechi
zaim n. — zamjenica
 /Drugi dio. Pronomen Zaimen/
zanikanje n. — negacija, negiranje
 /Negandi zanikagna/
zbirajući adj. — v. ime
zapoostavljajući adj. — postpozitivan
 /v. konjunkcija/
zapovidajući adj. — v. način
zazvajući adj. — apelativan /v. ime/
zlamenovati — značiti
 /Di, Dis zlamenuje razdilivagne/
zlamenje n. — značenje
 /koi nadostavljaju se ostalim dilima
 za gniovo zlamegne bogle iztomačit/
želeći adj. — v. način
ženski adj. — v. pleme

Osnovna karakteristika predložene građe jeste naporedno funkcionisanje narodnih i adaptiranih stranih termina: *dionstvo* i *particip*, *prigibanje* i *deklinacion*, *ukazujući način* i *indikativ*, *došasto vrime* i *futur* itd.

Narodni termini su najčešće stvarani kalkiranjem, što se može ocijeniti i iz same građe, pa nećemo posebno navoditi takve primjere. Drugu grupu narodnih termina čine već gotove leksičke jedinice našeg jezika kojima je dato novo, terminološko značenje: *brezredan*, *glas*, *izgovor*, *graditi*, *zlamenovati* itd.

Strani termini su u stvari preuzeti i u različitoj mjeri i na različite načine adaptirani termini iz gramatičke terminologije latinskog jezika. Nekad se u njihovom glasovnom ili morfološkom obliku vidi i posredstvo talijanskog jezika /akužativ, verš, kompozito i dr./. Zanimljivo je da među stranim terminima ima i oblika kakvi se i danas, u savremenoj našoj terminologiji upotrebljavaju: *aktiv*, *pasiv*, *imperativ*, *imperfekt*, *perfekt* i dr. Tu spadaju i nazivi za padeže, osim za lokativ, jer tog oblika nema latinski jezik, pa nije bilo potrebno stvarati ni termin.

Naša građa, kao i slična građa iz drugih gramatika ovoga tipa, pokazuje da se ne može govoriti o nekoj sistematski izgrađenoj gramatičkoj terminologiji, ali se ipak može govoriti o jednoj tradiciji koja je postojala gotovo vijek i po, te zbog toga zaslužuje veću pažnju stručnih krugova od one

koja joj se dosad poklanjala,¹⁰ a ovaj prilog treba i shvatiti kao mali doprinos našoj obavezi da se iscrpnije i sistematičnije prouči jedan manje poznat i zapostavljen segment našeg kulturnog nasljeđa.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF OLDER SERBO-CROAT GRAMMAR TERMINOLOGY

Summary

In this paper, by listing of grammar terms from an unknown Latin Grammar manuscript, which has been made after the model of the famous Grigel's Latin Grammar, a contribution is given to the study of our older terminology.

¹⁰ Mislimo da je i u jednom od najnovijih radova o srpskohrvatskoj gramatičkoj terminologiji /Mevlida Karadža, *Izvori srpskohrvatske gramatičke terminologije — uloga i mjesto Vuka Karadžića u njenom formiranju i standardizaciji*, Sarajevo 1984/ propuštena lijepa prilika da se detaljnije obradi gramatička terminologija latinskih gramatika 18. i prve polovice 19. vijeka, jer se autor pomenute monografije zadržava samo na već izučenoj građi iz gramatika Tome Babića i Lovre Šitovića Ljubušaka.